

Yoshga xos bulgan psixologik muammolar va ularni bartaraf etishning pedagogik va psixologik shart-sharoitlari.

¹Alimova Yayraxon
Xotamovna
²To'raqulov Aqilbek
Baxromjon o'g'li

¹QDPI Psixologiya kafedrası o'qituvchisi
²talaba

Annotasiya: maqolada , shaxsning ichki dunyosida yuzaga keladigan turli xil salbiy holatlar yoki muammolar nafaqat shaxsiy tajribalar, balki ijtimoiy va madaniy sharoitlar, tashqi omillar va ichki qarorlar orqali ham shakllanishi mumkin ekanligi korsatib otilgan. Yoshga xos bo'lgan psixologik muammolar esa, bolaning yoki o'spirinning o'sish, rivojlanish jarayoniga ta'sir qilishi bunday muammolarni bartaraf etish uchun pedagogik va psixologik shart-sharoitlar juda muhimligiga tohtalib otilgan.

Kalit sozlar:shaxs, tajriba, muammo, o'spirin, pedagogik, psixologik, omillar, , rivojlanish, jarayon, ijtimoiy, jamiyat.

Kirish.

O'zbekiston Respublikasining kadrlari oldiga qo'yilayotgan eng muhim vazifalardan malakali mutaxassislar sifatida o'zligini, o'z qobiliyatlari, individualligi, shaxsiy fazilat hamda xislatlarini bilgan holda atrofida mehnatini oqilona tashkil etish va ijtimoiy foydali mehnatning barcha sohalarida iqtidorli kasb sohibi sifatida faoliyat ko'rsatishdir. Bu orinda inson ruhiyati qonuniyatlarini o'rganuvchi psixologiya fanining o'rni va roli benihoya kattadir. Yosh avlodni yangicha ta'lim standartlari asosida, jahon talablariga javob beruvchi mutaxassislar qilib tarbiyalash ishi oliy o'quv yurtlarida tahsil olayotgan yoshlar uchun yangi darsliklar, o'quv qo'llanmalar, risolalar tayyorlashning yangicha uslublarini talab etmoqda. Har tomonlama yetuk, barkamol shaxsni tarbiyalash hozirgi kun ta'lim tizimi oldidagi dolzarb muammolardan biridir. Barkamol shaxsni tarbiyalashda u dunyoga kelganidan boshlab, to maktabgacha tarbiya yoshigacha bo'lgan davrdagi psixologik xususiyatlarini bilish tarbiyachilar, pedagoglar va psixologlar, ota-onalar uchun muhim ahamiyatga ega.

Asosiy qism.

Psixologik muammolar, shaxsning ichki dunyosida yuzaga keladigan turli xil salbiy holatlar yoki tasavvurlarni ifodalaydi. Bunday muammolar nafaqat shaxsiy tajribalar, balki ijtimoiy va madaniy sharoitlar, tashqi omillar va ichki qarorlar orqali ham shakllanishi mumkin. Yoshga xos bo'lgan psixologik muammolar esa, bolaning yoki o'spirinning o'sish, rivojlanish jarayoniga ta'sir qilishi mumkin. Bunday muammolarni bartaraf etish uchun pedagogik va psixologik shart-sharoitlar juda muhimdir.

Bolalik davridagi psixologik muammolar. Aloqa va ijtimoiylashuv muammolari: Bola kichikligida o'zini atrofdagi dunyoda tanitish va ijtimoiy munosabatlar o'rnatishda qiyinchiliklarga duch kelishi mumkin. Bola kichikligida o'zini atrofdagi dunyoda tanitish va ijtimoiy munosabatlar o'rnatishda qiyinchiliklarga duch kelishi bir necha sabablar bilan bog'liq bo'lishi mumkin. Bu jarayon bolaning shaxsiyati va atrof-muhit o'zgarishlariga bog'liq bo'lib, ularning psixologik, ijtimoiy va emotsional rivojlanishiga ta'sir qiladi.

1. Ichki xavotir va ijtimoiy fobiya. Bola o'zini boshqalar bilan tanishtirishda yoki ijtimoiy vaziyatlarda qatnashishda xavotir yoki qo'rquvni his qilishi mumkin. Bu, asosan, bolaning o'ziga bo'lgan ishonchining pastligi va jamiyatda qanday qabul qilinishidan qo'rquvni anglatadi. Ular boshqalar bilan suhbatlashish yoki yangi do'stlar orttirishdan qochishi mumkin.

2. Tajribavao'qitishning yetishmasligi. Bola atrofdagi dunyo haqidako'proqma'lum otga egabo'lishivaboshqalar bilan qanday muloqot qilishni o'rganish kerak. Agar bola ijtimoiy ko'nikmalarga ega bo'lmasa, u boshqalar bilan o'zaro munosabatlarni o'rnatishda qiyinchiliklarga duch kelishi mumkin. Bu o'z ichiga muloqot, hissiy muvozanatni saqlash, va boshqalar bilan umumiy tilda gaplashish kabi ko'nikmalarni o'z ichiga oladi.

3. Ota-onalar va oila ta'siri. Bola oila va atrof-muhitidan ko'plab narsalarni o'rganadi. Agar bolaga o'zini ifoda etishda yordam berilmasa, yoki oilaviy munosabatlar murakkab bo'lsa, bu bolaning o'zini boshqalarga tanitishdagi ishonchsizligini oshirishi mumkin. Masalan, bola uyda kamroq muloqotda bo'lsa yoki ota-onasi himoya qiluvchi bo'lsa, u tashqi dunyoga nisbatan ortiqcha xavotir va befarqlikni sezishi mumkin.

4. Maktabdagi ijtimoiy muhit. Maktabda bolaning o'zini tanitishi va ijtimoiy munosabatlar o'rnatishi ko'pincha bolalar o'rtasida taqqoslash va raqobat bilan bog'liq bo'ladi. Ayrim bolalar ijtimoiy guruhlar ichida o'z o'rnini topishda qiyinchiliklarga duch kelishlari mumkin. Ular boshqalar tomonidan rad etilish yoki e'tiborga olinmaslikdan qo'rqishlari mumkin.

5. Shaxsiy xususiyatlar. Ba'zi bolalar tabiatan introvert bo'lishi mumkin, ya'ni ular ijtimoiy faoliyatlardan ko'ra yolg'iz vaqt o'tkazishni afzal ko'rishadi. Bunday bolalar o'zlarini ijtimoiy vaziyatlarda tanitishda yoki yangi do'stlar orttirishda qiyinchiliklar sezishlari mumkin.

6. Madaniyat va jamiyat ta'siri. Madaniy va ijtimoiy normativlar bolaning o'zini qanday tanitishi va boshqalar bilan qanday munosabatda bo'lishini shakllantirishi mumkin. Agar biror bola madaniyat yoki jamiyatda ijtimoiy qoidalar bo'yicha qiyinchiliklarga duch kelsa (masalan, etnik yoki diniy farqlar tufayli), u o'zini boshqalarga tanitishda va ijtimoiy aloqalar o'rnatishda muammolarga duch kelishi mumkin.

7. Emotsional va intellektual rivojlanish. Bolalarning emotsional va intellektual rivojlanishi ular qanday ijtimoiy munosabatlar o'rnatishlarini, hissiy holatlarini boshqarishlarini va boshqalar bilan qanday aloqalar o'rnatishlarini belgilaydi. Agar bolada o'z hissiyotlarini tushunish yoki boshqarishdagi qiyinchiliklar bo'lsa, u boshqalar bilan o'zini ifoda etishda murakkabliklar sezishi mumkin.

Yechimlar:

- Oila va maktab muhitida bolaning o'zini ifoda etishiga yordam berish, ijtimoiy ko'nikmalarni rivojlantirish.
- Bola o'zini erkin his qiladigan, qo'llab-quvvatlovchi muhit yaratish.
- Ijtimoiy faoliyatlar va guruh ishlari orqali bolaning o'ziga bo'lgan ishonchini oshirish.
- Psixologik maslahatlar yoki terapiya orqali bolaning o'ziga bo'lgan ishonchini va ijtimoiy ko'nikmalarini rivojlantirish.

Bola kichikligida bu qiyinchiliklarni boshdan kechirsa, ota-onalar va pedagoglar tomonidan to'g'ri yondashuv va qo'llab-quvvatlash yordamida ijtimoiy va emotsional rivojlanishini yanada yaxshilash mumkin.

Ajralish va oila muammolari: Oila a'zolarining ajralishi yoki ota-onaning jismoniy va emotsional e'tiborsizligi bolada depressiya yoki xavotirni keltirib chiqarishi mumkin. ota-onaning ajralishi yoki ulardan birining jismoniy va emotsional e'tiborsizligi bolada depressiya yoki xavotirning rivojlanishiga sabab bo'lishi mumkin. Bolalar uchun oilaviy muhit juda muhimdir, chunki ular ota-onalarining emotsional holatini va ularning o'rtasidagi munosabatlarni ko'rishadi, bu esa ularning psixologik farovonligiga ta'sir qiladi.

1. **Oila ajralishi:** Ota-onaning ajralishi bolalarda turli xil emotsional va psixologik muammolarga olib kelishi mumkin. Bu davrda bolalar o'zlarini yolg'iz, tashvishli yoki xafa his qilishlari mumkin. Ba'zi bolalar ota yoki ona bilan bo'lgani uchun bir necha hissiy holatlarni boshdan kechiradilar, masalan, g'azab, aybdorlik, qo'rquv va tashvish. Ayriliq bolalarga o'zini xavf ostida his qilish, oiladagi barqarorlikni yo'qotish kabi hislarni keltirib chiqarishi mumkin.

2. **Jismoniy va emotsional e'tiborsizlik:** Agar ota-ona bolaga jismoniy yoki emotsional e'tibor bermasa, bu bolada o'zini qadrsiz va sevgi uchun och qolgan his qilishiga olib kelishi mumkin. Emotsional e'tiborsizlik, masalan, ota-onaning bolaga mehr-muhabbat, qo'llab-quvvatlash va qayg'urish kabi zarur ehtiyojlarini qondirmaslik, bolada depressiya, tashvish yoki o'ziga nisbatan salbiy qarashlarning rivojlanishiga sabab bo'lishi mumkin.

Bolalar, ayniqsa yoshlar, oilaviy muhitdan, ota-onalarning xatti-harakatlaridan va o'zaro munosabatlardan katta ta'sirlanadilar. Ota-ona o'rtasidagi janjallar, ajralish yoki emotsional e'tiborsizlik bolalarning psixologik holatiga salbiy ta'sir ko'rsatishi mumkin, shuning uchun bu davrda bolalarga kerakli psixologik yordam ko'rsatish juda muhimdir.

O'spirinlik davridagi psixologik muammolar: Kimlik izlanishi: O'spirinlik davrida bola o'zining kimligini, ijtimoiy rollarini aniqlashga harakat qiladi. Bu jarayonda o'ziga nisbatan noaniqlik va xavotirlar yuzaga kelishi mumkin. Ijtimoiy qabul qilish va o'z-o'zini qadrlash: O'spirinlar orasida ijtimoiy qabul qilinish va do'stlar bilan munosabatlar, o'zini hurmat qilish masalalari katta ahamiyatga ega. Tashqi ko'rinish va tanlomuammolari: Tana tasavvuri, tashqi ko'rinish, modaga moslashish kabi masalalar o'spirinlarda psixologik muammolarni keltirib chiqarishi mumkin. Maqsadlar va istiqbollarni belgilash: Kelajakdagi maqsadlar, kasbiy yo'nalishlar va umidlar bilan bog'liq psixologik zo'riqishlar o'spirinlik davrida yuzaga keladi.

Rus psihologi Vigotskiy bolalar psihologiyasi muammolarinig organilishi. L.S. Vigotskiy (1896-1934) eng mashhur rus psixologi va faylasuflaridan biridir. Olim o'z

ilmiy qarashlarida ilgari suigan ko'plab g'oyalar bevosita bolalarning psixik taraqqiyotiga oiddir. L.S.Vigotskiyning oliy psixik funksiyalar shakllanishi haqidagi qonuni bolalar tarbiyasi va ta'limini amalga oshirishda katta ahamiyatga ega. Psixolog ilmiy qiziqishlarining markazida bolaning ijtimoiy-madaniy taraqqiyoti masalasi turadi. L.S. Vigotskiyning izlanishlari oliy psixik funksiyalar, ya'ni ixtiyoriy xotira va diqqat, tafakkur, irodaviy harakatlarni bevosita miyaning faoliyati bilan tushuntirib bo'lmayligini, ushbu fiunksiyalarning mohiyatini tushunish uchun ularning ildizlarini oiganizmdan tashqaridagi ijtimoiy muhitdan izlash lozimligini ko'rsatdi. Aynan L.S. Vigotskiyning ilmiy qarashlari ijtimoiy muhit ahamiyatini aniqlashtirishda muhim poydevor bo'lib xizmat qildi. L.S. Vigotskiyning fikricha, muhit oliy psixik funksiyalarning taraqqiyot manbaidir. Muhitning taraqqiyotdagi roli yosh o'tishi bilan o'zgarib boradi. Shuning uchun muhitni absolyut emas, nisbiy qabul qilish kerak. Insonda xulq-atvoming tug'ma shakllari mavjud boim aydi. Odamning psixik taraqqiyoti faoliyatning tarixan shakllangan turlari va usullarini o'zlashtirish orqali kechadi. Miyaning morfofiziologik xususiyatlari va muloqot bola taraqqiyoti uchun sharoit sifatida xizmat qiladi. Taraqqiyotning asosiy harakatlantiruvchi kuchi ta'limdir. L.S.Obuxovanning fikricha, L.S. Vigotskiyning katta xizmati shundaki, u bolalar psixologiyasi faniga tarixiylik tamoyilini kiritgan. Ushbu tamoyilga ko'ra, psixik hodisalar harakatdagi narsa sifatida o'rganilishi lozim. L.S.V igotskiyning fikricha, psixik taraqqiyotning harakatlantiruvchi kuchi ta'limdir. Ta'lim psihik taraqqiyotni o'z ortidan tortadi va uni tezlashtiradi. U kutilgan natijani berishi uchun taraqqiyotdan oldin bo'lishi, ya'ni rivojlanishning eng yaqin zonasiga mo'ljal olishi lozim

Hulosa.

Yoshga xos psixologik muammolarni bartaraf etish uchun pedagogik va psixologik yondoshuvlarning uyg'unligi zarur. Pedagogik tizimda o'quvchilarning psixologik ehtiyojlarini hisobga olgan holda, emotsional va ijtimoiy rivojlanishga e'tibor berish, psixologik yordam va yordamlashishning turli shakllarini taqdim etish muhimdir. Shunday qilib, bolalar va o'spirinlarning psixologik salomatligini ta'minlash, ularga mukammal ta'lim va rivojlanish imkoniyatlarini yaratish orqali amalga oshirilishi kerak. Psixologik muammolar, yoshlar orasida ko'proq uchraydigan va ularning rivojlanishiga salbiy ta'sir ko'rsatishi mumkin bo'lgan muammolarni o'z ichiga oladi. Bular orasida ijtimoiy moslashuv qiyinchiliklari, o'z-o'zini qadrlash pastligi, stress va depressiya, shaxsiy identifikatsiya muammolari, oila va do'stlar bilan munosabatlardagi muammolar bor.

Foydalangan adabiyotlar.

1. Z. Nishanova, G. Alimova. Bolalar psixologiyasi va uni o'qitish metodikasi. O'quv qo'llanma. -T.: O'zbekiston Yozuvchilar uyushmasi Adabiyot jamg'armasi nashriyoti, 2006.
2. Akramova F.A. Insoniy munosabatlarsixologiyasi. T., „Shams-A“, 2005.68-b.
3. Alaxverdov V.M., Bogdanova S.I. idr. Psixologiya: Uchebnik. 2-e izd. / Otv. red. Krilov A.A. Pererab. i dop. M., TK. Velbi, Prospekt, 2004. 752- s
4. G'oziyev E.G'. Psixologiya. T., 1994.
5. Karimova V.M. Psixologiya. O'quv qo'llanma. T., A Qodiriy nomidagi xalq merosi nashriyoti, „O'AJBNT“ markazi, 2002. 205- b.